

ANGELA MARIA TATU

CURS DE DREPT PENAL

- Partea generală -

Volumul 1

CUPRINS

TITLUL 1 – NOȚIUNI INTRODUCTIVE PRIVIND DREPTUL PENAL

CAPITOLUL I

DREPTUL PENAL – RAMURĂ A SISTEMULUI DE DREPT..... 15

SECȚIUNEA 1

Locul dreptului penal în sistemul dreptului și raporturile sale cu alte științe 16

SECȚIUNEA 2

Caracterele dreptului penal 17

SECȚIUNEA 3 18

Legătura dreptului penal cu alte ramuri de drept 18

SECȚIUNEA 4 20

Sistemul dreptului penal român 20

SECȚIUNEA 5 20

Știința dreptului penal 20

CAPITOLUL II

PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE DREPTULUI PENAL 23

SECȚIUNEA 1

Principiul incriminării și sancționării ca infracțiuni numai a faptelor care sunt prevăzute de legea penală, săvârșite cu vinovăție, nejustificate și imputabile persoanei care le-a săvârșit..... 24

SECȚIUNEA 2

Principiul legalității incriminării 25

SECȚIUNEA 3

Infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale 27

SECȚIUNEA 4

Caracterul personal al răspunderii penale 28

SECȚIUNEA 5

Întrunirea de către fiecare pedeapsă a funcțiilor de constrângere și reeducare 29

SECȚIUNEA 6

Principiul individualizării pedepselor 30

CAPITOLUL III

IZVOARELE DREPTULUI PENAL 33

CAPITOLUL IV

NORMA DE DREPT PENAL..... 39

SECȚIUNEA 1

Noțiune..... 39

SECȚIUNEA 2

Structura normei de drept penal 39

SECȚIUNEA 3	
Clasificarea normelor de drept penal	40

CAPITOLUL V

INTERPRETAREA LEGII PENALE	43
----------------------------------	----

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	43
SECȚIUNEA 2	
Clasificare	44
SECȚIUNEA 3	
Reguli de interpretare.....	44
SECȚIUNEA 4	
Felurile interpretării	45

CAPITOLUL VI

RAPORTUL DE DREPT PENAL	51
-------------------------------	----

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	51
SECȚIUNEA 2	
Structura raportului DE DREPT PENAL	52
SECȚIUNEA 3	
Nașterea raportului de drept penal	53
SECȚIUNEA 4	
Durata raportului DE DREPT PENAL	53
SECȚIUNEA 5	
Faptele juridice pENALE.....	54

CAPITOLUL VII

APLICAREA LEGII PENALE.....	55
-----------------------------	----

SECȚIUNEA 1	
Aplicarea legii PENALE ÎN SPAȚIU.....	55
SECȚIUNEA 2	
Aplicarea legii penale în timp	69

TITLUL II - INFRAȚIUNEA

CAPITOLUL I

DESPRE INFRAȚIUNE	83
-------------------------	----

SECȚIUNEA 1	
Definiția infracțiunii.....	83
SECȚIUNEA 2	
Trăsăturile fundamentale ale infracțiunii	85

CAPITOLUL II

CONȚINUTUL INFRAȚIUNII	93
------------------------------	----

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	93
SECȚIUNEA 2	
Funcțiile conținutului infracțiunii	95
SECȚIUNEA 3	
Structura conținutului infracțiunii	95

SECȚIUNEA 4	
Clasificarea conținuturilor de infracțiuni	96
CAPITOLUL III	
TRĂSĂTURILE CARE CARACTERIZEAZĂ OBIECTUL INFRAȚIUNII.....	99
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	99
SECȚIUNEA 2	
Clasificarea obiectului infracțiunii	100
CAPITOLUL IV	
TRĂSĂTURILE CARE CARACTERIZEAZĂ LATURA OBIECTIVĂ A	
INFRAȚIUNII.....	103
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	103
SECȚIUNEA 2	
Trăsăturile necesare (obligatorii) care caracterizează latura obiectivă a infracțiunii ...	105
SECȚIUNEA 3	
Trăsăturile facultative ale laturii obiective.....	114
CAPITOLUL V	
TRĂSĂTURILE CARE CARACTERIZEAZĂ SUBIECTUL INFRAȚIUNII.....	117
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	117
SECȚIUNEA 2	
Subiectul activ al infracțiunii	117
SECȚIUNEA 3	
Subiectul pasiv al infracțiunii.....	122
CAPITOLUL VI	
TRĂSĂTURILE CARE CARACTERIZEAZĂ LATURA SUBIECTIVĂ A	
INFRAȚIUNII	125
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	125
SECȚIUNEA 2	
Trăsăturile necesare ale laturii subiective	126
SECȚIUNEA 3	
Trăsăturile facultative ale laturii subiective	134
TITLUL 3 - FORMELE INFRAȚIUNII INTENȚIONATE ÎN FUNCȚIE DE	
FAZELE DE DESFĂȘURARE	
CAPITOLUL I	
CONSIDERAȚII GENERALE	139
SECȚIUNEA 1	
Perioada (faza) internă (luarea hotărârii)	140
SECȚIUNEA 2	
Perioada (faza) externă.....	141
CAPITOLUL II	
ACTELE PREPARATORII (PREGĂTITOARE).....	143

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	143
SECȚIUNEA 2	
Incrimnarea actelor preparatorii.....	144
SECȚIUNEA 3	
Condițiile actelor preparatorii	145

CAPITOLUL III

TENTATIVA	147
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	147
SECȚIUNEA 2	
Elemente constitutive.....	148
SECȚIUNEA 3	
Condițiile tentativei.....	150
SECȚIUNEA 4	
Infrațiuni la care nu este posibilă tentativa.....	151
SECȚIUNEA 5	
Formele tentativei	152
SECȚIUNEA 6	
Tratamentul juridic al tentativei	157
SECȚIUNEA 7	
Cazuri de nepedepsire a tentativei (cazurile când autorul tentativei pedepsibile este apărat de pedepasă)	159

CAPITOLUL IV

INFRAȚIUNEA FAPT-CONSUMAT	165
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	165
SECȚIUNEA 2	
Momentul consumării infracțiunii.....	165

CAPITOLUL V

INFRAȚIUNEA FAPT-EPUIZAT.....	169
SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	169
SECȚIUNEA 2	
Infrațiuni susceptibile de formă fapt-epuizat.....	169

TITLUL 4 - UNITATEA DE INFRAȚIUNE (PLURALITATEA APARENTĂ DE INFRAȚIUNI)

CAPITOLUL I

NOȚIUNI GENERALE	175
-------------------------------	------------

CAPITOLUL II

UNITATEA NATURALĂ DE INFRAȚIUNE	177
SECȚIUNEA 1	
Infrațiunea simplă.....	177

SECȚIUNEA 2	
Infracțiunea continuă.....	178
SECȚIUNEA 3	
Infracțiunea deviată.....	179

CAPITOLUL III

UNITATEA LEGALĂ DE INFRAȚIUNE..... 181

SECȚIUNEA 1	
Infracțiunea continuată.....	181
SECȚIUNEA 2	
Infracțiunea complexă	184
SECȚIUNEA 3	
Infracțiunea de obicei și infracțiunea progresivă	1848

TITLUL 5 - PLURALITATEA DE INFRACTORI

CAPITOLUL I

GENERALITĂȚI..... 193

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	193
SECȚIUNEA 2	
Formele pluralității de infractori	194

CAPITOLUL II

PARTICIPAȚIA PENALĂ 197

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	197
SECȚIUNEA 2	
Condiții	198
SECȚIUNEA 3	
Natura juridică	202
SECȚIUNEA 4	
Felurile participației	205
SECȚIUNEA 5	
Tratamentul juridic al participației.....	206

CAPITOLUL III

PARTICIPAȚIA PENALĂ PROPRIU-ZISĂ (PERFECTĂ SAU PROPRIE)..... 215

SECȚIUNEA 1	
Autoratul-coautoratul	215
SECȚIUNEA 2	
Instigare.....	221
SECȚIUNEA 3	
Complicitatea	227

CAPITOLUL IV

PARTICIPAȚIA IMPROPRIE (IMPERFECTĂ) 237

SECȚIUNEA 1	
Noțiune și modalități	237

SECȚIUNEA 2	
Modalitatea intenție - culpă.....	240
SECȚIUNEA 3	
Modalitatea intenție-lipsă de vinovăție	241

TITLUL 6 - PLURALITATEA DE INFRAȚIUNI

CAPITOLUL I

CONSIDERAȚII GENERALE..... 245

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	245
SECȚIUNEA 2	
Formele pluralității de infracțiuni	245

CAPITOLUL II

CONCURSUL DE INFRAȚIUNI..... 247

SECȚIUNEA 1	
Condițiile concursului de infracțiuni.....	247
SECȚIUNEA 2	
Formele concursului de infracțiuni	249
SECȚIUNEA 3	
Tratamentul juridic al concursului de infracțiuni	251
SECȚIUNEA 4	
Delimitarea concursului de infracțiuni de situația când aparent există concurs de infracțiuni, iar în realitate există o singură infracțiune, o unitate infracțională	257

CAPITOLUL III

RECIDIVA..... 263

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	263
SECȚIUNEA 2	
Clasificare	264
SECȚIUNEA 3	
Condamnărilor care nu atrag starea de recidivă.....	273
SECȚIUNEA 4	
Tratamentul juridic al recidivei pentru persoana fizică.....	275

CAPITOLUL IV

PLURALITATEA INTERMEDIARĂ 285

TITLUL 7 - CAUZELE JUSTIFICATIVE ȘI DE NEIMPUTABILITATE

A. CAUZELE JUSTIFICATIVE

CAPITOLUL I

LEGITIMA APĂRARE..... 293

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	293

SECȚIUNEA 2	
Atacul.....	294
SECȚIUNEA 3	
Apărarea.....	296
SECȚIUNEA 4	
Legitima apărare prezumata.....	298

CAPITOLUL II

STAREA DE NECESITATE..... 301

SECȚIUNEA 1	
Noțiune.....	301
SECȚIUNEA 2	
Pericolul.....	302
SECȚIUNEA 3	
Salvarea de la pericol	303
SECȚIUNEA 4	
Deosebiriile dintre legitima apărare și starea de necesitate	304

CAPITOLUL III

EXERCITAREA UNUI DREPT SAU ÎNDEPLINIREA UNEI OBLIGAȚII 305

SECȚIUNEA I	
Noțiune și caracterizare.....	305

CAPITOLUL IV

CONSINTAMANTUL PERSOANEI VĂTĂMATE 309

SECȚIUNEA I	
Noțiune și caracterizare.....	309

B. CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE

CAPITOLUL I

CONSTRÂNGEREA FIZICĂ

SECȚIUNEA I	
Noțiune și caracterizare.....	311

CAPITOLUL II

CONSTRÂNGEREA MORALĂ 313

SECȚIUNEA I	
Noțiune și caracterizare.....	313

CAPITOLUL III

EXCESUL NEIMPUTABIL..... 315

SECȚIUNEA I	
Noțiune și caracterizare.....	315

CAPITOLUL IV

MINORITATEA FĂPTUITORULUI 319

SECȚIUNEA I	319
Noțiune și caracterizare.....	319

CAPITOLUL V

IRESPONSABILITATEA	321
SECȚIUNEA 1	321
Noțiune și caracterizare.....	321

CAPITOLUL VI

INTOXICAȚIA	325
SECȚIUNEA 1	325
Noțiune și caracterizare.....	325

CAPITOLUL VII

EROAREA	327
SECȚIUNEA 1	327
Noțiune și caracterizare.....	327

CAPITOLUL VIII

CAZUL FORTUIT	335
SECȚIUNEA 1	335
Noțiune și condiții.....	335

Titlul

1

**NOȚIUNI
INTRODUCTIVE
PRIVIND DREPTUL
PENAL**

CAPITOLUL I

DREPTUL PENAL – RAMURĂ A SISTEMULUI DE DREPT

Infracțiunea reprezintă fapta gravă de pericol social prin care se lezează cele mai importante valori ale societății. Pentru a preîntâmpina aceste fenomene antisociale există mai multe mijloace de luptă împotriva lor, care pot fi grupate în **preventive** și **represive**.

Mijloacele preventive alcătuiesc un ansamblu de mijloace de care societatea dispune, prin care se preîntâmpină comiterea de infracțiuni, acționându-se asupra cauzelor și condițiilor care favorizează comiterea respectivelor fapte antisociale.

Mijloacele represive, cum ar fi de exemplu legea penală, amenință cu aplicarea unei pedepse pe cei tentați să încalce legea, în cazul nostru să comită infracțiuni. Aceste mijloace, spre deosebire de cele preventive nu au în vedere cauzele care au dus la comiterea unei infracțiuni, ci în primul rând persoana infractorului. Elementul represiv al acestor mijloace îl constituie pedeapsa. Spunem că aceste mijloace sunt represive, deoarece limitează unele drepturi ale persoanei și, în primul rând, libertatea acesteia. Pedeapsa nu are un scop pur sancționator, ci și unul preventiv, prin acesta din urmă dorindu-se realizarea prevenției generale (atenționarea asupra consecințelor ce decurg din încălcarea legii) și a prevenției speciale (cel care a încălcat legea și este pedepsit prin privare de libertate, nu mai poate să o încalce).

Activitatea represivă a statului se desfășoară într-un cadru organizat, cu participarea organelor judiciare – organe de cercetare, Ministerul Public, instanțele de judecată – existând o relație între stat și infractor, relație de subordonare a infractorului față de stat, în virtutea căreia statul are dreptul prin intermediul justiției să-l tragă la răspundere pe infractor, să-l judece și să-i aplice o pedeapsă corespunzătoare cu gravitatea infracțiunii pe care a comis-o, iar infractorul are obligația de a se supune acestor măsuri. În această situație suntem în prezența unei relații represive care se desfășoară într-un cadru legal, întreg eșafodajul acestei relații având la bază norme juridice. Totalitatea acestor norme juridice alcătuiește una dintre cele mai importante ramuri ale dreptului și anume dreptul penal.

Dreptul penal este o ramură a sistemului de drept care cuprinde ansamblul normelor juridice edictate de statul român, care au ca scop apărarea statului român, persoana și drepturile ei, precum și întreaga ordine de drept.¹

Sarcina principală a dreptului penal român este de a apăra împotriva infracțiunilor principalele valori ale societății (cele enumerate în definiția dreptului) aceasta realizându-se prin mai multe modalități: incriminarea, proclamarea ca infracțiuni doar a faptelor prevăzute de legea penală, stabilirea pedepselor corespunzătoare infracțiunilor săvârșite în funcție de pericolozitatea lor, precum și a altor sancțiuni cu caracter penal; prevederea condițiilor răspunderii penale.

Toate aceste sarcini se desprind din art. 1 și 2 Cod penal și conduc la delimitarea sferei faptelor penale. În cadrul primelor două modalități se realizează avertizarea celor care au tendința de a încălca legea, în vreme ce în cazul celei de-a treia modalități se realizează chiar aplicarea de pedepse, pentru cei care comit fapte antisociale.

SECȚIUNEA 1

LOCUL DREPTULUI PENAL ÎN SISTEMUL DREPTULUI ȘI RAPORTURILE SALE CU ALTE ȘTIINȚE

Stabilirea locului dreptului penal în sistemul dreptului presupune stabilirea obiectului reglementării juridice și a scopului dreptului penal.

a) Obiectul dreptului penal: prin obiectul său dreptul penal se diferențiază de alte ramuri de drept, prin aceasta înțelegând *relațiile sociale care iau naștere ca urmare a săvârșirii unor infracțiuni, relații cu caracter represiv, coercitiv, ce se stabilesc între stat și persoana care a săvârșit o infracțiune*. Acestea sunt relații de subordonare, statul, prin organele judiciare și într-un cadru organizat, având dreptul și obligația de a trage la răspundere penală pe infractori, iar aceștia din urmă au obligația de a suporta consecințele faptelor lor prin încălcarea normelor de drept penal.²

Există opinii în literatură³, potrivit cărora obiectul dreptului penal nu trebuie privit în mod restrictiv, numai cu referire la relațiile sociale cu caracter represiv, ci acest obiect trebuie extins și cu privire la relațiile sociale care iau naștere din momentul adoptării normei penale, denumite relații de apărare socială. Aceste relații vizează conduita indivizilor înainte de săvârșirea infracțiunii și independent

¹ A se vedea G. Antoniu, E. Dobrescu, T. Dianu, Ghe. Store, T. Avrigeanu, *Reforma legislației penale*, Edit. Academiei Romane, Buc., 2003, p. 78 și urm.

² M. Zolyneak, *Drept penal, Partea generală*, Universitatea „A.I. Cuza”, Iași, vol. I, 1973, p. 6.

³ V. Dongoroz, *Drept penal*, 1939 p. 28, C. Mitrache, *Drept penal roman, Partea generală*, Edit. „Șansa” SRL, 1997, p. 9; C. Bulai, *Manual de drept penal roman*, Edit. All, 1997, p. 2; C. Butiuc, *Instituții de drept penal*, Edit. Lumina Lex, București, 2002, p. 14.

de aceasta. În virtutea acestor relații, statul pretinde o anumită conduită indivizilor, și anume de respectare, de conformare în ce privește normele de drept penal, iar aceștia au obligația de a nu încălca normele de drept penal, respectiv de a nu săvârși infracțiuni.

Dacă în prima situație, raportul juridic este de conflict, prin încălcarea normei penale, în cea de-a doua situație, raportul juridic este de conformare, neîncălcându-se nicio normă penală, legea penală amenințând doar cu aplicarea ei în cazul în care va fi încălcată.

În ce privește scopul dreptului penal, articolul 1 din Codul penal anterior definea scopul legii penale, însă în Noul Cod nu își mai găsește corespondent din mai multe considerente. În primul rând, pentru că enumerarea în aceste texte a valorilor sociale pe care le apără legea penală avea un caracter pur exemplificativ, valorile sociale neenumerate fiind cuprinse într-o expresie globală „întreaga ordine de drept”, ceea ce înseamnă că pentru stabilirea sferei acestora ar fi trebuit să se facă apel la toate normele de incriminare care au sediul în Codul penal, Partea specială, în legi penale speciale sau legi nepenale cu dispoziții penale.⁴

Putem exemplifica în acest sens: România, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept. Prin aceste norme juridice sunt indicate valorile sociale apărute de legea penală, scopul dreptului penal constând pe de o parte în prevenirea săvârșirii de infracțiuni, în prevenirea fenomenului infracțional, iar pe de altă parte în reprimarea celor ce le săvârșesc, respectiv în combaterea fenomenului infracțional. Acest lucru este posibil prin următoarele:

- incriminarea faptelor ca infracțiuni (cadrul legal);
- stabilirea sancțiunilor ce se impun a fi luate în cazul săvârșirii infracțiunilor;
- stabilirea condițiilor răspunderii penale.

SECȚIUNEA 2

CARACTERELE DREPTULUI PENAL

Prin caracterele dreptului penal înțelegem trăsăturile acestei ramuri de drept care deosebesc dreptul penal de alte ramuri din cadrul sistemului dreptului, trăsături care se desprind din natura relațiilor de apărare socială care îi revin spre reglementare.⁵

⁴ I. Pascu s.a, *Noul Cod penal comentat, partea generală*, vol. I, Edit. Universal Juridic, Buc., 2012.

⁵ În același sens A. Ungureanu, *Drept penal român, Partea generală*, Edit. Lumina Lex, Buc., 1995.p. 8 și urm.

A) Caracterul de drept public

Prin specificul relațiilor sociale ocrotite și prin reglementările sale, dreptul penal se înscrie în dreptul public, deoarece apărarea valorilor sociale are loc în interesul societății, statul fiind reprezentatul acesteia. În cadrul raportului juridic de drept penal statul reprezintă subiectul principal, care prin organele specializate pretinde o anumită conduită de la destinatarii legii penale, în caz de încălcare a normelor de drept penal statul exercitând activitatea de tragere la răspundere penală a celor ce au încălcat legea penală.

B) Caracterul de drept represiv

Funcție de acest caracter dreptul penal instituie anumite sancțiuni cu caracter represiv, coercitiv.⁶ Astfel, pedeapsa se aplică infractorului, celui vinovat de comiterea infracțiunii, iar amenda se cuvine statului, și nu victimei infracțiunii, spre deosebire de sancțiunea civilă (daune interese, restituiri de bunuri, repunere în situația anterioară) care se cuvine victimei. Tot în categoria sancțiunilor de drept penal se înscriu, de asemenea, măsurile de siguranță și măsurile educative care pot fi luate pe parcursul procesului penal ori după terminarea lui.

C) Caracterul de drept unitar

Deși normele de drept penal sunt prevăzute atât în Codul penal, cât și în alte acte normative, caracterul de drept unitar se desprinde din modul cum sunt acestea reglementate.

Acest caracter nu este infirmat de faptul că normele penale sunt grupate în partea generală ori în partea specială a Codului penal, în legi penale speciale sau legi speciale cu dispoziții penale. De asemenea acest caracter nu este afectat nici de faptul că dreptul penal se împarte în mai multe ramuri, respectiv *dreptul penal substanțial sau material* și *dreptul procesual penal sau formal*, prima categorie incluzând reglementări referitoare la instituțiile de bază ale dreptului penal (infracțiune, pedeapsă, răspundere penală) și norme juridice prin care anumite fapte sunt incriminate ca infracțiuni, iar a doua categorie desemnează totalitatea normelor juridice referitoare la modul de desfășurare a procesului penal.

SECȚIUNEA 3

LEGĂTURA DREPTULUI PENAL CU ALTE RAMURI DE DREPT

- a. **Dreptul constituțional** – legătura derivă din obiectul de reglementare, respectiv relațiile din cadrul statului. Apoi, principiile dreptului constituțional, cuprinse în special în Constituție, sunt aplicabile și dreptului penal, stând la baza sistemului acestuia. De asemenea, Constituția garantează: independența judecătorilor, interzice pedeapsa cu moartea, tortura ori tratamentul degradant ori inuman, etc. (art. 22). Unele prevederi constitu-

⁶ G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc, *Droit penal general*, Edit. Dalloz, 2003, p. 25.